

Mitt liv ein dans på roser var, -
det trudde dei så mange.
Dei såg'kje klungeren som skar,
men fylgde lei av mine far,
og møtte rose-anje ...

Mitt liv er dans på roser, ja, -
men taggar har dei fleste. -
Og endå er eg oftaast glad.
Eg syng i leik mitt lvsens kvad,
til hjarta mitt skal breste

La alle sjå den rose-eld
som lyser etter vegen. -
Dei løynde sår som brenn og svell,
er einsam strid til skuggar fell
og dag i draum er segen. - -

"Det lyser etter vegen", 1940

Torvald Tu ved grinda til Mosberghagen.
* Fotosamlinga Klepp kommune.

TORVALD TU - EIT BIOGRAFISK RISS

ANNE HÅLAND

I 1993 er det 100 år sidan diktaren Torvald Tu vart fødd, og i heimkommunen Klepp vart dette markert med ei rekke arrangement under kulturveka. Nordiskstudent Anne Håland arbeider med ei hovudoppgåve om Torvald Tu ved Universitetet i Bergen. Med utgangspunkt i denne oppgåva har ho laga ein kort biografisk presentasjon av forfattaren.

"Og hytta ho laag inn i heidi ...
Der var steingard umkring, og ein hage attved."
(Den gamle tufti, Lynglandet 1922)

Tumarka var ein gammal husmannsplass og far til Torvald Tu, Torgjer Ådneson Tu, hadde lona arbeid rundt omkring på gardane i nabologatet. I boka *Min mor og far*, (1948), som Torvald Tu redigerte saman med Alfred Hauge, har han skildra far sin slik: "Smålåten og stillfarande var han, jamt i godlune og med open sans for det smålgøgne. Han fortalte gjerne ei lita skjemtesoge når det høvde så til." (Min mor og far, 151) Han kunne mange ordtak som han krydra daglegtalen sin med. Naboar fortel at Torvald gjorde nett det same. Han heldt liv i desse gamle uttrykka ikkje berre gjennom munnleg tale, men også gjennom skrift.

Også interessa for eventyr har han truleg fått i arv frå faren. Han var nemleg ein meister i å fortelja eventyr. Alle Asbjørnsen og Moe sine eventyr kunne han utanåt, så Torvald fekk først høyra desse eventyra av far sin før han las dei i bokform.

Truleg har han også fått ein viss litterær arv frå mora sjølv om ho døydde då han var 9 år gammal. Han skildrar mora som eit menneske med mykje godt humør og ei glad og lys kristentru. Det er ting me kjenner att i Torvald Tu-litteraturen.

Torvald fortel om mor si: "Ho kunne ei mengd ramser og bygderegler, og ho song barnesullar, gamle gjætsongar, stev og anna. Mest av alt dette var på reint og ekte bygdemål." (Min mor og far, 150) Torvald lærte mange songar av henne som han sidan brukte som utgangspunkt for dikta sine.

I heimen hadde dei lite lesestoff. "Det var bibel og salmebok, Johan Arendts "Sande kristendom", ei samling av eit blad som heitte "Bibel-budet" og elles eit par andaktsbøker." (Min mor og far, 152)

"Alt så langt tilbake eg kan hugsa, tenkte eg å verta diktar, det fanst ikkje tvil i mitt sinn om den tingin, det var ikkje noko anna for meg".
(Intervju med avisavisa Rogaland i høve 60-års dagen, 1953)

Etter obligatorisk skulegang prøvde Torvald Tu seg både i bakarlære og i hermetikkindustrien, og han var handlangar for bror sin ei tid, men ingenting av dette passa for han. Naboane hugsar han som ein svært lite praktisk mann, han kunne ikkje ha "vanleg" arbeid seier dei. Alt 14 år gammal fekk han sitt første dikt på trykk i Stavanger Aftenblad. Torvald Tu har ved fleire høve takka Lars Oftedal for den hjelpa han fekk som ung diktar. I 60-års intervjuet med Rogaland seier han: "... men mest hadde det å seia for meg at Oftedal

oppmuntra meg til å skriva meir. Han var ein god mann å koma til, hadde slikt eit godt lag til å setja mod i ein ung skribent, og hjelpte meg mykje den første tida."

Seinare fekk han også trykt opp små dikt i skillingsvisestil i ein liten faldar som han gjekk rundt i Jær-distriktet og selde. Desse dikta var skrivne på bokmål og er både i språk og oppbygnad svært ulike dei Torvald Tu-dikta me kjerner frå seinare tider. Faldaren kosta 25 øre. Vinteren 1914 byrja han på Jæren Folkehøgskule. Her var han elev to vintrar. I den tida skrev han sitt første skodespel *Storbrekkyri* (1914) og den første diktsamlinga *Blomar fraa heid* (1915).

Seinare reiste han til Lier og busette seg der, kring 1918/1919. Medan han var her arbeidde han som journalist i Drammensavisa "Fremtiden". Han arbeidde også ei tid i bladet "Norig" i Skien. Åra på Austlandet var på mange måtar med på å forma han som diktar. Både 1. verdskriga, og alt det den førte med seg, og den russiske revolusjonen gjorde sterkt inntrykk på den unge diktaren. Dessutan var det dyrtid og inflasjon, og det sosiale skiljet mellom folk berre voks. Diktsamlinga *Stengjer som syng* frå 1919 inneheld ei rekke politiske dikt, berre titlane kan vitna om det: "Likt sku det vore", "Sov soldat", "Verda i brann" og "Elska og hata". I denne tida skrev han også politiske dikt med revolusjonært innhald både i "Klassekampen" i Oslo og "1 Mai" i Stavanger. Torvald Tu kom aldri attende til det sterke politiske engasjementet som ligg i desse dikta, men han var livet ut oppteken av å tala den svake si sak.

Men journalistyrket var heller ikkje noko som fengde Torvald Tu. Han byrja å reisa rundt på bygdene og halda opplesingskveldar. I byrjinga las han dikt av Arne Garborg, då spesielt frå *Haugtussa*, men også

noko eige stoff. Seinare gjekk han over til berre å lesa eige stoff. Desse opplesingskveldane vart for det meste haldne i ungdomslag, men det hende også at han las opp andre stader som t.d. føre forestillingane ved Eldorado kino i Bergen. Han reiste både på Austlandet, Sørlandet, Vestlandet og Trøndelag, men etter at han flytta heim att, var det først og fremst Vestlandet, Hardanger og Bergen, som var hans opplesingsområde utanom Jæren. Han hadde også kontakt med ei gruppe færøyingar, skrev dikt i den færøyske avis "Dagbladid", og har fått omsett *Kjærlege Par* til færøysk. På denne måten vart namnet Torvald Tu kjent over eit vidt geografisk område.

Medan han budde på Austlandet, skrev han skodespelet *Kjærlek på Lykteland*. Dette skodespelet vart eit vendepunkt i livet til Torvald Tu. Stykket vart nemleg framført på Det Norske Teatret i Oslo med premiere 2. juledag 1923. Agnes Mowinckel hadde regien og Per Reidarson hadde laga musikken. For Torvald Tu var det å få eit stykke inn på Det Norske Teatret ein siger i seg sjølv. Stykket viste seg å verta ein stor suksess, ja Anders M. Andersen seier at stykket "... blei ein av dei største suksessane Det Norske Teatret harhatt." (Rogalandsforfattarar i den norske skjønnlitteraturen, 446). Det gav nok også forfattaren eit håp om å bli ein stor forfattar. Han var berre 30 år den gongen, enno ung til å gjera stor suksess. Og så var det heller ikkje lite ros som vanka både til Teateret og forfattaren. Her er noko av det:

Det er fyrste gongen eit norsk skodespel har gått så mange gonger i ein køyrs paa Det norske teatret her i byen. Ny rekord!
... no er det "Kjærlek paa Lykteland" som er gullgruva, takk og æra skal Torvald Tu ha!

Publikum og kritik gaar for en gangs skyld i klædelig enighet fra teateret!

Teaterstykket hadde slik suksess at det stykket som skulle setjast opp etter *Kjærlek på Lykteland*, Jo Gjende, vart utsett fleire gonger. Og hadde det ikkje vore for at teatret hadde brukt så mange pengar på Jo Gjende, så hadde nok *Kjærlek på Lykteland* gått endå lenger ved teateret. I staden arrangerte teateret to turnear med *Kjærlek på Lykteland* på programmet. Både turneane starta samstundes. Den eine gruppa reiste nordover like til Kirkenes, medan den andre gruppa reiste rundt kysten til Trondheim.

Kjærlek på Lykteland vart ikkje berre oppført i Noreg, men også i Sverige og på Færøyane. Med dette skodespelet tente Torvald Tu ein god del pengar og det gav han også mot og styrke til å satsa på ei forfattarkarriere. Men for å satsa på eit liv som forfattar, trøng han ei diktarstove og då måtte han heim "te' jærs".

"Te' jærs, te' jærs, eg må heim te' jærs, eg kjenne' så vael eg må!"

(Te'jærs, Lynglandet 1922)

Etter suksessen med *Kjærlek på Lykteland*, bar det heim att til Jæren. Heile tida medan han budde på Austlandet, hadde han lengta heim att til Jæren og naturen her. Pengesuksessen *Kjærlek på Lykteland* gjorde det no mogleg for han å kjøpa seg ei tuft. Helst ville han bu slik at han kunne sjå heim att til Tumarka. Han kontakta difor Ommund Tu og bad om å få kjøpa eit stykke av hans eigedom som han hadde sett seg ut til diktarstova si. Ommund Tu ville gjerne selja, men han ville helst ikkje selja den eigedommen som Torvald hadde sett seg ut, på grunn av at då fekk han hakk i

eigedommen sin. Ommund Tu tilbaud han difor å kjøpa ei tuft på sjølvaste Tubakken. Her ville han få utsikt over heile Jæren, ja like til sjøen, og her hadde Garborg vore nokre år tidlegare og sett på byggjestad til hytta si. Men Torvald ville heller ha utsyn innover i landet, mot Tumarka, Frøylandsvatnet, Njåskogen og Synesvarden. Og det gjekk slik han ville. Medan hytta vart bygd budde han på hotellet på Bryne. Han flytta inn i hytta si i 1924 og kalla staden sin for Mosberghagen.

"Kring mitt kjære Mosberghus er heie-sus."

(Innleiingsdiktet til Hagen min, 1931)

Torvald var svært glad i naturen. Her i diktarstova kunne han observera naturen på nært hold, lyngen, vipa og lerka. Han har også skrive ei mengd dikt om den jærske våren. I dagbøkene merkast det godt kor bunden han var til naturen, og då spesielt til naturendringane om våren.

Lerkene syng og tirlar i sky! Vibo er visseleg komen for alvor, - ho er i føyke over alle marker, og viberopa syng vide kring! - I dag morgo sat starene på søre mønet her på huset, og fløyta av hjartans lyst! Og sola skein mildt og vedunderleg! - Markene og vegane er nok noko våte enno, men jamen trur eg dei kjem til å turka fort i dagane som kjem, - om så er at mildveret held seg og sola skin som ho i dag har gjort! Ja, det vil eg då verkeleg vona! - Jauvisst, - det lagar seg til vår! Eg gledar meg, - frydar meg! - (Dagboka 21. mars, 1946)

Torvald hadde også sin eigen hageflekk med mange forskjellige vekstrar. Han dyrka urter i hagen sin som han brukta til å laga te av. Han var glad i å sjå det

Nils Hald og Inger Sparre Dahl som Trygve og Margit Solstad fra "Kjærleik på Lykeland" framført på Det Norske Teatret i 1924.

* Foto: John Rüse. Fotosamlinga Klepp kommune.

veksa og gro rundt seg. Det verkar som om naturen har gitt han stor inspirasjon i arbeidet. Ikkje sjeldan har han skrive dikt i dagbøkene sine etter at han har lete seg begeistra av naturen. Ja, det verkar mest som om naturen er guddommeleg for han.

Men det var ikkje berre i naturen at Torvald fann inspirasjon og motiv til skrivearbeidet. Han var også svært glad i menneske. Gjennom heile forfattarskapen skildra han ei rekke menneske både i dikt, stubbar/forteljingar, romanar og skodespel. Kvar dag gjekk han til Bryne etter posten, og han var ofte på besøk hjå nabobar og folk rundt omkring i bygda. Slik møtte han mange menneske som han skildra livleg, spesielt i subbane. For at han hadde levande modellar, det er i alle fall naboane sikre på. Svært ofte tek han parti med menneske som på ein eller annan måte er annleis. Han viser stadig sympati med slitaren og taparen i samfunnet.

Medan Torvald budde i Mosberghagen, skreiv han ei rekke brev i Dagbladet Rogaland. Fleire av breva tek opp språklege og litterære emne som folkedikting og målføre. Desse breva gir i det heile eit godt bilet av kven han var og kva han var oppteken av, religion, dikting, natur og menneske.

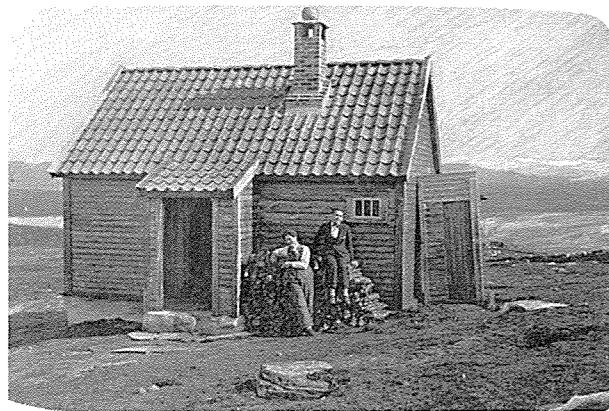
"Der er grenser for alt, men Guds kjærleik er utan grenser."

Desse orda hadde han skrive på ein papirlapp som låg på skrivebordet hans. Og orda er typiske for han, både som forfattar og menneske. Torvald var svært oppteken av religion. Han var ei tid med i Frelsesarmeén og skreiv ei rekke dikt med religiøst innhald. Også her tek han parti med den svake, den som blir offer for baksnakking og dømesjuke. Han har mange gonger brukt ein bibeltekst som utgangspunkt

for dikta sine, og han har ofte brukt pseudonymet "Pilgrim". At religion opptek han, syner også dei mange kladdebökene han har etterlate seg. Her har han bl.a. skrive lange tolkingar kring ulike bibeltekstar. Dette er ofte resultat av hans eigen tvil og tru, "grev med spørsmål, - og veit kje svar . . .", som han sjølv seier. Men desse utgreiingane kan også vera resultat av reaksjonar han har på søndagspreiker han har hørt i radioen. Han er ikkje nådig i sin kritikk av kristne menneske som held seg sjølv for å vera betre enn andre. Han har heller ikkje mykje til overs for alt snakk om synd og fortaping i staden for kjærleik og nåde. Det syner han ikkje minst i det religiøse foredraget "Hallesby og helvite" kor han bl.a. seier: "Kristus gjekk ikkje rundt og omvende folk etter Hallesby-metoden."

"Eg vil ikkje religion og kristendom til-livs! Eg vil berre svartsynet til-livs!" skreiv han i eit "Brev frå Mosberghagen" 8. september 1954. På meg verkar det som om han strevar med å finna si tru. Han syner gong på gong at han har ei religiøs tru, men han kan ikkje praktisera trua ved å gå inn i det pietistiske bedehusmiljøet som den gongen prega kristenfolket på Jæren. Han finn sin eigen måte å prisa Gud på, og det gjer han gjennom å verdsetja Guds skaparverk, natur og menneske.

Alt såg ut til å laga seg for den unge diktaren i Mosberghagen. Han skreiv skodespel som aldri før, truleg i håp om at dei skulle verta spela på Det Norske Teatret. Han sende i alle fall skodespela sine til Det Norske Teatret sin konsulent, Olav Dalgard. Dalgard var også positiv til mange av skodespela, men det vart aldri til at Det Norske Teatret framførte meir enn dette eine. Derimot var Komedia Teateret i Bergen meir enn villig til å framføra Torvald Tu sine skodespel, heile seks stykke. Dei vart også store suksessar. *Bertels*

Mosberghagen rett etter at hytta vart bygd i 1924.

* Fotosamlinga Klepp kommune.

gjenvordigheter¹ gjekk heile 133 gonger ved teateret. Men det var i første rekke ungdomslaga som framførte Tu-spela. Anders M. Andersen seier: "I desse åra var Torvald Tu nærmest masseprodusent og eit heilt byrå for spel og moro." (Rogalandsforfattarar i den norske skjønnlitteraturen, 446)

Torvald Tu hadde eit abonnement i utklippsbyrået Argus, og slik fekk han tilsendt alt som blei skrive om han i heile landet. På denne måten fekk han også vita om ei rekke ungdomslaga som spela skodespela hans. Ikkje alle ungdomslaga var like flinke til å betala forfattarhonorar. Han var galen på dette, og han klaga fleire gonger over manglende forfattarhonorar frå ungdomslag, både i brev, dagbøker og avisinnlegg. I eit avisinnlegg "Spellaga og forfattarane" 17/3 1924, seier han: "Elles både les eg og høyre gjete at dei

¹ Dette skodespelet heiter eigentleg Eld i hjartekrå i forf. si utgåve, men Komedia Teater ønskte å skifte ut denne tittelen.

spelar stykka mine både her og der, men forfattarhonorar ser eg lite og inkje til." (Ukjent organ) Ikkje sjeldan skreiv han sinte brev til desse spellaga og etterlyste honorar.

Han spela også teater sjølv. Saman med nokre venner skipa han Tu-Teateret. Det var ei lita gruppe som reiste rundt på Jæren og spela små stykke som Torvald hadde skrive nett for dette teateret.

"Å, ja, du spelar stova full av tonegull! –"
(Musikk, Det lyser etter vegen 1940)

I byrjinga budde Torvald åleine i Mosberghagen. I 1937 flytta Trygve Stangeland, komponist og pianist frå Stavanger, ut til han. Dei bygde då på ei stove mot nord slik at Trygve fekk plass til flygelet sitt. Torvald og Trygve budde saman her like til Torvald døydde i 1955.

Torvald og Trygve arbeidde også saman. Trygve laga melodiar til songane i dei mange spelstykkja som Torvald skreiv. Men han laga også melodiar til nokre av dikta, bl.a. jærsongen "Sjå Jæren, gamle Jæren". Dei reiste også rundt omkring på bygda og underheldt med opplesing og musikk, og dei laga eigne program for radio både på lokalene og på riksnettet. Dei var på ulike turnear og opplesingsturar både på Austlandet og Vestlandet. Brev tyder på at dei to kunstnarane hadde eit nært og godt forhold, og at dei kjende kvarandre allereie i 1915.

Eg har funne ei gjestebok frå Mosberghagen kalla "Besta-bogjo". Her har menneske som har vore innom Mosberghagen skrive sine helsingar. Desse helsingane tyder på at det har vore mykje liv her. Ikkje sjeldan underheldt Torvald og Trygve gjestene sine med opplesing og pianospel. Det verkar mest som om

Mosberghagen har vore eit kultursenter i seg sjølv.

Men samlivet med Trygve fekk også store negative følgjer for Torvald Tu. Olav Stangeland, som var ein nær venn av kunstnarparet, seier: "Stangeland var ein eminent pianist, men han hadde ikkje nerver til å stå fram på konsertpodiet. Han treivst best i Mosberghagen." Han hadde difor få inntekter, og då han i tillegg vart alvorleg sjuk, måtte Torvald fø dei båe. Trygve levde ei tid berre av morfin og mjølk. Medisinane var dyre og den gongen var det heller ingen støtteordningar til sjuke.

Dessutan har truleg det å praktisera homofilt samliv i denne tida hindra kunsten deira i å nå fram til det jærske publikumet. Bl.a. lika ikkje presten Sole jærsongen "Sjå Jæren, gamle Jæren" då han fekk høyra at det var kunstnarparet i Mosberghagen som hadde laga han. Torvald var ikkje sein med å senda eit aldri så lite krast brev til Sole: "At eg har mange feil veit eg; men dei skal eg stå og falla med for høgare dom enn Dykkar."

*"Pengar har eg ikkje heller!
Ja, ja, – eg seier ikkje meir."*

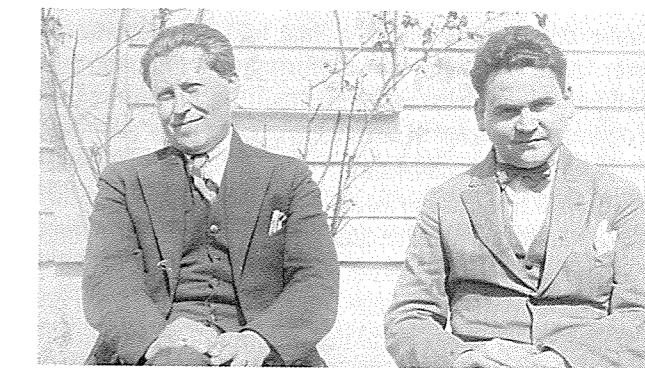
(Dagboka, 21 mars, 1947)

Å lesa dagbøkene i denne tida er som å lesa ei endelaus elendighetshistorie. Heile tida har han "pengesorger" som han sjølv kallar det. Trygve sin sjukdom gjer det umogleg for Torvald å reisa på opplesingsturar. Dette var ei viktig inntektskjelde. Han seier sjølv: Det var ikkje lite opplesingsferdene mine som berga meg gjennom, skrivninga åleine gav ikkje levebrød." (Intervju med Jærbladet 17. juli, 1953) Pengeproblema toppa seg under krigen då nazistane overtok styringa i radioen og i mange aviser og blad. Han kunne ikkje lenger ha opplesingar i radioen, og

han kunne heller ikkje senda dikt til mange av avisene. Naboar eg har snakka med merka godt korleis Torvald og Trygve sleit økonomisk. Av dagbøkene går det fram at han manglar heilt elementære ting som mat, klær og sko. Olav Stangeland seier:

"Nokre av oss som kjende han hadde alltid med oss mat når me kom på besøk, grannane på Tu hjelpte, han hadde ubegrensa kreditt hjå Eide'n og vel også hjå Tjemsland, og broren murmeistaren på Sandnes hjelpte." (Idrøset av Tor Obrestad, Olav Stangeland og Torvald Tu).

Den økonomiske krisa kjem også indirekte til uttrykk i dikttinga hans. Han gav ut ei diktsamling i 1943 med namnet *Jær-dikt*. Diktsamlinga inneholder mange dikt som han tidlegare hadde gitt ut i andre diktsamlingar. Det er tydeleg at han var prega av hastverk, han måtte ha ut ei diktsamling for å tena pengar. Han byrja også å skriva noveller til vekebladet "Hjemmet" under pseudonymet Tore Jan Solvoll. Dette var arbeid som han eigentleg ikkje likte, men som han såg seg nøydd til å gjera av økonomiske grunnar.

Torvald og Trygve utanfor Mosberghagen.
* Fotosamlinga Klepp kommune.

Han kom også i klammeri med Den Norske Forfatterforening. Forfatterforeninga gav medlemene sine beskjed om at ingen måtte skriva for nazifiserte blad. Han mottok også eit anonymt brev som seier at "...ingen norske forfattarar gir ut bøker i denne tida". Torvald Tu gjorde det likevel. Han gav ut bøker på Fonna og Norli forlag, men han har i brev til desse forlaga gjort greie for sitt politiske syn og seier i forklaringa til Forfatterforeninga at han trudde det var greitt å gi ut bøker på forlag som ikkje var nazifiserte. Men det nazi-styrte bladet "Norsk Ungdom" trykte fleire gonger tekstane hans: "Norsk Ungdom" tok desse tekstane frå bøker som var utgjevne før krigen. På grunn av dette fekk Torvald Tu skikkeleg problem med Den Norske Forfatterforening. Då krigen var slutt heldt han på å bli ekskludert frå både Forfatterforeninga og Norges Kunstråd. Han måtte gje lange utgjeningar til både organisasjonane.

Fra 1920 kom dei aller fleste bøkene ut på Olaf Norlis Forlag. Gong på gong bad han Olaf Norlis Forlag om å få pengar på forskot, og Norli var som oftast hjelpsam med det. Han sökte også Den Norske Forfatterforening om pengar. Eg veit at han fekk 1000 kroner i statens arbeidsstipend i 1940. Eg har ikkje funne dokumentasjon på at han fekk pengestøtte ut over dette. Men dåverande formann i Forfatterforeninga, Oskar Braaten, rådde han til å bli professor i folkeminnevitskap, Knut Liestøl, å vurdera eventyra hans for ein stipendsøknad.

Han sökte også om pengestøtte både frå Klepp og Time kommune. Men han fekk avslag frå både kommunane. Jens Laland, som var ein av naboeane, fortel at Torvald var svært skuffa då avslaget kom på søknaden om pengestøtte til å reparera hytta. Han og Trygve hadde tidlegare testamentert eigedom og innbu til Klepp kommune. Dette testamentet vart no

makulert og dei skreiv eit nytt testamente utan Klepp kommune.

"*Nå vil eg ta ore og spørja itte ve,*"
(Mosberghagen 20/1-1945)

Torvald var svært oppteken av språk. Det første han skreiv var på bokmål, sidan gjekk han meir og meir over til nynorsk og dialekt. I diktsamlinga Jær-dikt (1943) er alle dikta skrivne på dialekt. Men det å skriva på nynorsk og dialekt ført med seg mindre opplag og dermed også mindre pengar. Han gir mange gonger uttrykk for at han ynskjer å skriva på nynorsk, men at det av og til er vanskeleg fordi det gir mindre pengar. Han skriv i brev til forleggjar og redaktør Marius Evjeberg, at han er blitt tilboden 5000 kroner på forskot dersom han vil setja om manuskriptet til bokmål. Då han nekta å gjera dette fekk han manuskriptet attende og seier i brevet til Evjeberg: "Eg ser det kanskje kunne vera ein utveg for meg å gå over til bokmål, men då får eg heller svelta i hel. Eg ser ingen annan utveg." Likevel har han gitt ut bøker på bokmål, truleg for å få eit større opplag og dermed tena meir pengar.

Lyrikk skrive på dialekt var vanskeleg å selja og forlaga ville helst ikkje ha det. I eit brev Torvald fekk frå forlaget heiter det bl.a.: "Alle dikta må ut! For det første er det Jærmålet. Det er fåe nok som vil lesa dikt på nynorsk, om dei ikkje skal vera på dialekt og."

At han var oppteken av språk syner han også andre stader enn i diktinga. Torvald Tu må på mange måtar seiast å vera ein "bruksdiktar", noko han syner i søknaden om sko og ved adressert til Klepp forsyningsnemnd. Han har her stila både søknadane med strofer og fast enderim. Her er søknaden etter ved:

Kjære Jon Bore.

*Nå vil eg ta ore
og spørja itte ve,
Og du får ikkje fre
før du laga det te,
så eg får kjøba ein hall,
elle i alle fall
ein kvart.
Helst i ein fart.
På torve det minka,
og det går kje te spinka
i disse tie,
sian kjølen æ så strie.
Du veid sjøl koss det æ
ein drons fabnave kjeme vel med.
Så sant de he, lyt eg få,
og du æ ein kar eg kan lida på.*

Beste helsing Torvald Tu.

Ekstra morosamt vert det når forsyningsnemnda svarar på rim dei også. Her er svaret Torvald fekk:

Herr Torvald Tu.

*Dykkar søknad om ved har me fått,
men med ved er det helst smått,
men endå meiner me du kan få,
ein halv favn til å byrja på.
Og dersom du ikkje på veden kan venta,
så kan du han hjå Martin Anda snarast henta.*

Klepp forsyningsnemnd, den 23/1-1945.

Men forfattaren var også "bruksdiktar" i ein annan forstand. Han hadde nemleg for vane, til liks med far sin, å fletta inn gamle ordtak og munnehell når han

snakka med folk. Han var svært oppteken av at ein burde ta vare på det jærske målet og at ein burde nyta desse gamle jærske ordtaka. Han har fleire stader skrive ned gamle jærske ordtak, og han har også skrive eit foredrag om emnet. Han har også skrive eit brev i Dagbladet Rogaland om det å ta vare på målføret og bruka dei gamle orda som held på å døy ut. "Alt dialektmål blir med kvart så forunderleg bleikt og utvatna" skriv han her. Dessutan var han ein meister til å laga vers på sparket om folk han møtte. Mang ein nabo har hørt vers om seg sjølv når dei møtte Torvald Tu etter vegane.

"*Arne Garborg, heil og sæl!*"

(*Arne Garborg, Strengjer som syng 1919*)

Torvald Tu skreiv ei rekke hyllingsdikt til forfattarar og andre kjende personar som arbeide med litteratur. Eg kan nemna Anton Aure, Per Sivle, Anders Hovden, Agnes Mowinckel, Bjørnstjerne Bjørnson, Vilhelm Krag og Alexander L. Kielland. Men flest dikt har han likevel skrive til Garborg.

Han var i kontakt med Garborg alt medan han gjekk på Jæren Folkehøgskule. Han hadde med seg ei diktsamling *På ung kvist*, då han besøkte Garborg i Knudaheio. Dommen kom, dikta var for unge, for uklare og for umogne. Seinare som meir etablert forfattar, var Tu fleire gonger på besøk hjå Garborg på Labråten. Garborg var begeistra for den diktinga som var på jærmål. Torvald Tu seier sjølv: "Eg kan i stor mon takka Garborg for at eg kom til å gjeva meg av med dikting på heimemål, (jærdialekt) så mykje som eg har gjort." Han sende også bøkene *Blomar fraa Heid*, *Lukkedraumar* og *Lynglandet* til Garborg. Garborg er helst positiv i sin kritikk av verka. Om diktsamlinga *Blomar fraa Heid* seier han: "Mange er

rett vene". Om *Lukkedraumar* seier han: "Elskhugsoga er fortalt i god jærstil" og om *Lynglandet* seier han dette: "Yver Lynglandet er det au rik jærstemning. Og der er mange varme og vakre kvæde. Sjølve jærmalet fær De til å klinga på vers."

I unge år hadde Torvald Tu også eit nært og godt forhold til Tarjei Vesaas. Han seier: "Endå har me vore unge både Vesaas og eg, – den gongen var me på god talefot og skreiv vers til kvarandre!" (Brev frå Mosberghagen. Om å dikta. – Litt fri filosofi.) Om dei to forfattarane har blitt uvenner for eit eller anna veit eg ikkje. Eg har også funne bilete av Vesaas i Torvald Tu sine private album. Her er eit vers Vesaas skreiv i 1923.

*Du strør umkring deg med smil,
glade Tu,
- sael den som soleis kan vera!
De'r vel best taka livet på den måten, du,
- men det ikkje kvar evnar gjera.
Hjå meg kjem so mykje og blandar seg inn,
når eg på det glade vil stira.
Det tunge det eiger størst rom i mitt sinn,
det ljose i leiken lyt fira. –*

Torvald Tu var også i kontakt med Alf Prøysen. Prøysen sende ting han hadde skrive og bad om respons. Prøysen møtte Torvald Tu-litteraturen gjennom ungdomslaget som ivrig spela Tu sine skodespel. Prøysen seier: "Tu var mitt store forbilde, og en dag tenkte je at det måtte da fell gå an å laga skuespell sjøl. Og så skrev je et skuespell i tre akter." (Det var da det og itte nå, 147)

Han var også i kontakt med journalisten og forfattaren Theodor Dahl. Men denne kontakten var

heller av negativ karakter. Dahl gav ut ei diktsamling *Humor frå hav til hei* i 1944. Det er ei bok med regler og soger som gir seg ut for å vera på folkemunne på Jæren. Boka inneheld eit dikt kalla "Bestemor og sonemann". Torvald reagerer kraftig på dette diktet av di han meiner det er hans dikt. Han hadde dette diktet i boka *I godluna* (1920) og noko forandra i boka *Hugnadstunder* (1930). Tu er skarp i sin kritikk av Dahl og sender brev både til Stavangeren, Dagbladet Rogaland og Stabenfeldt forlag der boka til Dahl kom ut.

Men krangelen mellom Tu og Dahl botnar ikkje berre i striden om dette eine diktet. Torvald var ikkje alltid like begeistra for alt det Dahl skreiv om han i Stavangeren. Torvald gjekk til og med så langt at han skreiv brev til Theodor Dahl og gav han grei beskjed om aldri å skriva om han att. Sigurd Tveteraas seier i artikkelen "Torvald Tu": "Vi som kjente både Theodor Dahl og Torvald Tu, oppdaget fort at de hadde lett for å uttale seg kritisk om hverandre, gjerne som småpark, men noe av det røpet kappestrid, konkurranse, kamp om jærbuens kjærighet." Men det var ikkje berre Theodor Dahl som Torvald Tu var i strid med. Han var og så i strid med mange av litteraturkritikarane i samtida.

*"Eg står ved grinda til min eigen haust,"
(Haustgrinda, Gjennom Grindane 1953)*

Det er min påstand at forfattaren aldri nådde den suksessen som han hadde håpa på. Suksessen med *Kjærleik på Lykteland* i 1923 gav han eit håp om å nå lengre. Trua på seg sjølv og ein karriere som forfattar kjem også tydeleg fram i forfattarskapen. Dei første diktsamlingane han gir ut syner ein ung diktar med stor tru på seg sjølv. Dikttitlar som "Syng mine

strengjer" (1919) og "Glad vil eg vera" (1922) vitnar om det. Den siste diktsamlinga han gav ut, *Gjennom Grindane* (1953), viser ein heilt annan Torvald Tu. Dette er ei diktsamling prega av alvor og ettertanke og han er heller kritisk til det han har skrive. I diktet "Villring" spør han seg sjølv "Kva vart det av det skin som hugen hildra, skal tru at eg så leitelangt har vilda min levealder ved å gå - i ring?"

Årsakene til at Torvald Tu ikkje gjer noko stor karriere etter *Kjærleik på Lykteland*, er etter mi meinung mange. Han var nok heller ein einsam forfattar. Han var medlem av Den Norske Forfatterforening og det hende at han var i Oslo for å henta impulsar her. Men elles hadde han liten kontakt med andre forfattarar. Etter at Trygve vart sjuk vart det dessutan umogleg for han å ha munnleg kontakt med Forfattarforeninga. Sjølv var han ofte frustrert over manglande impulsar. I dagbøkene kjem desse frustrasjonane tydeleg fram. Han vart på mange måtar for bunden til Mosberghagen. Den staden som tidlegare hadde vore ei utømeleg inspirasjonskjelde vart eit hinder for diktaren. Han fekk dermed få impulsar frå andre diktarar og utvikla seg lite i forfattarskapen. Han vart på mange måtar gamaldags. Bonderomantiske skodespel var ein mote-sjanger i samtidia. Både Oskar Braaten, Jens Tvedt og Hulda Garborg hadde skrive slike skodespel. Men medan andre forfattarar gjekk bort frå denne sjangeren, heldt Torvald Tu fram med å produsera bonderomantiske skodespel i stor stil. Og medan andre forfattarar gjekk bort frå det klassiske diktet med fast rim og rytmie, heldt han fram med å dyrka denne diktforma.

Det er min teori at Torvald Tu både er gamaldags og for moderne på ei og same tid. Han skreiv både dikt, stubbar, ja til og med eventyr på dialekt. Det var vanleg å bruka dialekt i replikkar, men det var t.d. ikkje vanleg å bruka dialekt i lyrikk slik han gjorde det. Det er først

Torvald fotografert i bunad.

* Fotosamlinga Klepp kommune.

blitt akseptert etter Prøysen. Torvald Tu skreiv i hovudsak nynorsk og dialekt. At det fekk følgjer for opplaget, er heilt sikkert.

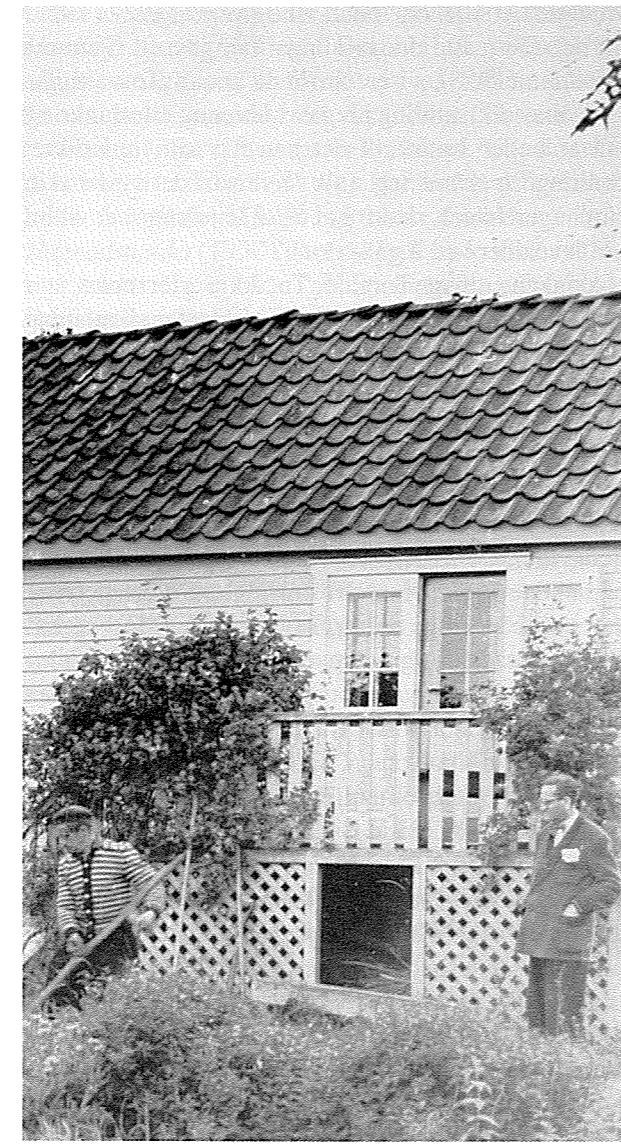
Dessuten skreiv han humoristisk litteratur. Humoristisk litteratur blir ofte sett på som mindreverdig i høve til meir alvorleg litteratur, og eg er ikkje i tvil om at forfattaren vart eit offer for det. Han irriterte seg ofte over all den triste og alvorlege litteraturen, medan ein verkeleg måtte leita etter den glade og humoristiske litteraturen. Han tok opp dette i eit "Brev frå Mosberghagen" kalla "Om å dikta. – Litt fri filosofi." Her seier han: "Kvífor skal alle som skriv dikt plent nyitta dei grå fargane, og såleis leggja skuggane mørke inn i tilværet." Torvald Tu ropar etter "... sol og ljós inn i lyrikken og litteraturen."

Etter at Trygve vart sjuk fekk Torvald dessuten lita tid til å arbeida med diktinga. I tillegg til å vera forfattar og forsørga dei båe, skulle han også vera

"sjukepleiar". Pengenauda gjorde at han ikkje kunne dvela lenge ved eit verk, men måtte hasta i veg for å få boka ut for sal. I eit intervju Jærbladet gjorde med han på 60 års dagen sa han: "Eg har ikkje fått røynt meg på romanforma, og grunnen er at eg ikkje har kunna teke tid til det. Eg har mykje godt måtta halda meg til skriving som eg slapp bia for lenge på honorar for."

Torvald Tu var difor misnøgd med mykje av det han skreiv, det syner han også sjølv. Det viser bøkene som vart funne i Mosberghagen etter at både Torvald og Trygve var døde. Han har gått inn i bøkene og retta seg sjølv, ja han har til tider retta så mykje at det han har skrive mest er ulesseleg.

Torvald Tu døydde den 15. jan. 1955.

Mosberghagen 1956. Stangeland vart kalla ut som slåttehjelp. Trygve t.h.
på biletet.

* Foto: Aadne Stangeland

HO RAKKEL I MYRBAKKEN

TORVALD TU

Eg kom til å rusla sør til Myrbakken her ein dag. Hadde ikkje nett noko ærend, var helst berre ute og gjekk litevetta. Kom så på eg ville svinta innom.

Råka så henne Rakkel med same eg kom i tunet. Ho stod 'med husveggen, bala med nokre ilåt der, - før eg fekk seja ordet, retta ho seg, kvesste meg med augo. Så dura ho laust midt mellom spøk og alvor, etter det eg kunne skjøna: -

- Eg æ' redde deg! Eg æ' redde deg! - Du skrive om folk! - Bøge' seie' dei. - Veid 'kje eg, - eg læse' bara "Menighetsbla'e" og "Kinesaren", men så seie' dei, - folkje'. Du lyge au stonnå - og stonnå seie' du sant. Og stonna kan dei ta på k'en det æ' du meina' - Eg vil 'kje ha nogå skriving om meg, eg æ' e't almindele' men'eskje - og det ma'en min au, så det æ' ingjen-ting å seia om dette reire'. Me leve' i fre' med folk. - Ma'en min æ' nå slett inkje noge å skriva om. E'n dott va' han då eg tog han, og anna e'n dott verta han inkje om du gollforjyllt' an både framme og bag!

Eg tog han for det eg totte synd om slarkjen inkje før det slag anna. - Trur du meg inkje? Det æ' sant så eg seie' - Det va' ingjen så ville ha han, - så va' eg nauden og go'e i meg, så eg allti' he' vore og æ' den dag idag. -

Trega nå! Trega nå! - Ja, nå kan eg trega kjørkjereiså! - Du må allre' jipta deg, ly' meg! -

Endå kvinnfolkjå æ' allti' litt ligare, - koss dei æ', - det æ' 'kje så... Nei, men å ha den dotten så eg he', - ja, han sede helst inne og mygla'. Det æ' så vidt han kan tyggja graud og lada te' halshole! - Du ska'kje skriva om det, - eg seie' det'kje for det... Det trøngje inkje koma i bøgene så ei lynn!

Kom inn, så får du kikka på 'an. - Ja, du he' sitt han før... Han kjenne' deg nok atte. - Det æ'kje godt å veda forresten, - takka te' han veid k'en eg æ' så er 'jipte med han.

- Nei, så eg seie', - allre' jipta deg, - du trega på det! - - Ja, ja, du trega kanskje atta du inkje gjere det au; - men det æ' det, - he' du fysst gjort det så sede du i klemmå. - Då kan du 'jeispas, du kjeme ingjen veg!

Nei, eg drøse' eg. - - Kom inn, kom inn! - Å, du trøngje'kje torka fødene, - Her æ' skjede' nok inne? -- Jonas! Jonas, her æ' e'n kar, - eg veid'kje om du kjenn'an atte, du he' sitt han før, det æ' e't bygdamen'esk, - austante' markjå! - Men nå ska du 'jissa k'en det æ', - og 'jissa' du gale, så æ' du nettopp så toskjen så eg trur! -

Han skrive bøge', men det æ'kje noge du tar' bry deg om, - han skrive 'kje om osse. Eg he' sagt det med 'an, - og gjer'an det ligagodt, - så får me'kje sjå det ligavel. - Me læse'kje bøge' - så vel æ'! - -

"Fint fylgje", 1926